

Miljenko JURKOVIĆ, Jean TERRIER, Iva MARIĆ

RANOSREDNJOVJEKOVNO NASELJE GURAN

Miljenko Jurković

Iva Marić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Zagrebu

MIC za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR – 10 000 Zagreb

Jean Terrier

Service cantonal d'archéologie

Rue du Puits Saint-Pierre 4, CH – 1204 Genève

mjurkovi@ffzg.hr

jean.terrier@etat.ge.ch

imarić2@ffzg.hr

UDK 904:911.37>(497.5-3 Istra-13)“653“

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12.08.2011.

Odobreno: 16.08.2011.

Uradu su predstavljene rezultati dosadašnjih istraživanja na području srednjovjekovnoga naselja Guran koji se nalazi sjeverno od Vodnjana. Istraživanja guranskih spomenika provode se od 2002. godine u okviru znanstvene suradnje MIC-a za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu s švicarskim stručnjacima (Service cantonal d'archéologie de Genève). Osim detaljne analize i preciznog kronološkog određivanja građevnih faza sakralnih zdanja koja se nalaze na području ove mikroregije (trobrodna bazilika, Sv. Šimun, Sv. Cecilija), cilj ovoga znanstvenog projekta je proučavanje problematike naselja, naseljavanja i organizacije ruralnog prostora južne Istre tijekom kasne antike i srednjega vijeka. Stoga su iznimno važni i zanimljivi dosadašnji rezultati istraživanja srednjovjekovnoga naselja Guran čiji osnutak je moguće smjestiti u početak karolinškog vladanja Istrom, a koje je postepeno napušteno krajem srednjovjekovnoga razdoblja.

Ključne riječi: Istra, rani srednji vijek, Guran, naselje, crkve, keramika

1. UVOD

Gradovi, utvrde, *castra*, naselja bilo kojeg tipa, živi su organizmi u stalnoj mijeni, a njihovo izučavanje nužno nailazi na čitav niz problema. Stoga su napuštena naselja, ona u kojima je život naglo prestao u jednom trenutku, ili kratkom vremenskom isječku, uvijek sretna okolnost za svakog istraživača. Istra ih doista ima nekoliko, a među njima i nikad istraživano srednjovjekovno naselje Guran.

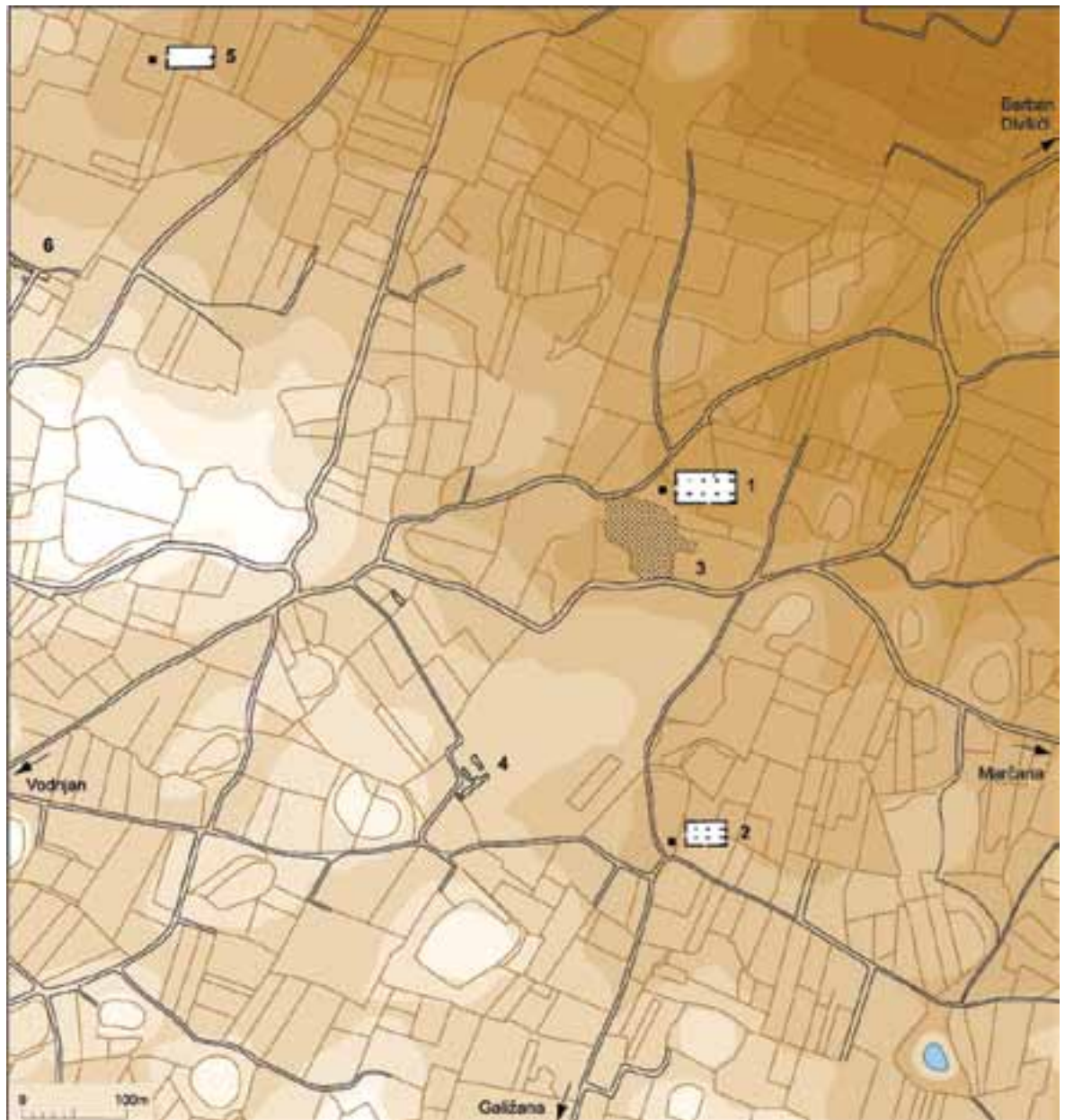
Što se pak tiče izučavanja ranog srednjeg vijeka, naselja su danas doista njihov najslabije poznat segment. Ako zanemarimo transformaciju antičkih gradova tije-

kom kasne antike i ranog srednjeg vijeka, o čemu postoji sve više spoznaja,¹ naselja osnovana upravo tijekom ranog srednjeg vijeka gotovo su nepoznanica na čitavom europskom prostoru. Stoga je svako istraživanje usmjereno u tom pravcu uvelike novost.

S druge strane, unutar fenomena dugog trajanja, sve više se pokazuje potreba razumijevanja transformacija koje pojedino naseljeno mjesto doživljava tijekom stoljeća u urbanističkom i arhitektonskom pogledu. I tu je europska znanost uglavnom pritisnuta nepoznanicama kada je riječ o naseljima nastalim tijekom ranog sred-

¹ BROGIOLO - WARD-PERKINS 1999.

Sl. 1. Guran, karta izrađena na temelju starih katastarskih planova: 1. trobrodna bazilika; 2. Sv. Šimun; 3. srednjovjekovno naselje Guran; 4. aktualno naselje Guran; 5. Sv. Cecilija; 6. stancija Cecilia (izradila M. Berti)

njeg vijeka,² dok su, dakako, poznatije transformacije onih antičkih.

Treća velika nepoznanica leži u poznavanju mikroregionalnih organizacija teritorija. Koliko god sve više napreduje poznavanje organizacije teritorija u antičko doba, toliko se više javlja potreba za razumijevanjem istoga u ranom srednjem vijeku.³ Stoga je velika sreća kada se na sva tri postavljena problema može, na jednom istraženom primjeru, dati, zasad doduše nepotpune, odgovore.

A ranosrednjovjekovno naselje Guran doista pruža mogućnosti za izučavanje jednog naseljenog mjesta osnovanog u ranom srednjem vijeku, za praćenje njegova razvoja u dugom trajanju, sve do konca srednjega vijeka, i mikroregionalnu organizaciju teritorija, koja

uključuje jednu rimsku vilu s kasnijom crkvom, jednu ranosrednjovjekovnu, vjerojatno privatnu, baziliku, jednu grobljansku crkvu, kao i mrežu putova koji funkcioniraju tijekom srednjovjekovnih stoljeća (sl. 1).

To su bili i ključni razlozi zašto je prije desetak godina započeo veliki istraživački projekt kojega je pokrenuo Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu.⁴ Godine 2002. započeta su arheološka istraživanja na širem području staroga naselja Guran kod Vodnjana u okviru znanstvene suradnje sa švicarskim stručnjacima iz Kantonalne arheološke službe iz Ženeve te Sveučilišta u istoimenome gradu i Konzervatorskoga odjela u Puli.⁵

Projekt je manjim dijelom financiran sredstvima Ministarstva kulture RH i donekle Grada Vodnjana, a veći

² Ipak, to je područje istraživanja zadnjih desetak godina godina izrazito aktualno i vitalno, vidi npr. FRANCOVICH-HODGES 2003.

³ Vidi npr.: BROGIOLO-GAUTHIER-CHRISTIE 2000; VALENTI 2004.; VOLPE-TURCHIANO 2005.

⁴ Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu je tijekom godina širio i obogaćivao svoje aktivnosti, te interdisciplinarnu i međunarodnu suradnju. Vidi: www.irclama.com.hr

⁵ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2003.a.

Sl. 2. Naselje Guran – pogled iz zraka

Sl. 3. Naselje Guran – shematski tlocrt istraženih struktura (izradila M. Berti)

dio sredstava osigurao je strani partner.⁶ Istraživanja su započela revizijskim iskopavanjima dviju guranskih crkava, trobrodne bazilike nepoznatog titulara⁷ te crkve Sv. Šimuna, koje je tijekom pedesetih godina prošloga stoljeća djelomično istražio Branko Marušić.⁸ Kako je u oba slučaja riječ o istome arhitektonskom tipu – crkvenoj građevini s tri u ravno začelje upisane apside – koji je specifičan za sakralnu arhitekturu istarskog prostora tijekom srednjega vijeka,⁹ ali i ranosrednjovjekovnu arhitekturu na području Švicarske,¹⁰ znanstvena suradnja navedenih institucija nametnula se kao logično rješenje s ciljem razmjene saznanja i iskustava, a radi prikupljanja podataka koji bi omogućili precizniju dataciju, ali i proučavanje podrijetla i razvoja toga arhitektonskoga tipa. No, važnije je bilo što prije pokrenuti istraživanje

utvrđenog naselja Guran koje se spominje u povijesnim dokumentima,¹¹ a kojemu je lokacija fiksirana nakon prospekcije terena, s obzirom na činjenicu da su takova neistražena naselja rijetkost. Kada je k tome daljnjim rekognosciranjem terena sjeverno od naselja utvrđen i točan položaj crkve Sv. Cecilije s rimskom vilom, bilo je evidentno da se može krenuti s istraživanjem života jedne srednjovjekovne mikroregionalne cjeline.

Taj topografski razmještaj sakralnih zdanja oko naselja, kao i prvi, prilično važni rezultati sondiranja njegovih zidina, pomakli su fokus istraživanja s prvotno zacrtanog proučavanja tipologije i kronologije ranosrednjovjekovne arhitekture, na puno širu, i u europskom kontekstu zanimljivu problematiku - naselja i organizacija prostora od kasne antike do zreloga srednjeg

⁶ La Fondation Suisse-Liechtenstein pour les recherches archéologiques à l'étranger svake godine osigurava veći dio sredstava, kao i la Fondation Ernst et Lucie Schmidheiny te la Société académique de Genève koji pomažu financiranje istraživanja guranskih spomenika.

⁷ Ova crkva je otkrivena tijekom gradnje ceste Vodnjan - Marčana, vidi: MIRABELLA ROBERTI 1936, 292; MIRABELLA ROBERTI 1938, str. 239 - 240.

⁸ MARUŠIĆ 1963, str. 121 - 151.

⁹ MARUŠIĆ 1974.

¹⁰ OSWALD-SCHÄFFER-SENNHAUSER 1966-1971.; JACOBSEN-SCHÄFFER-SENNHAUSER 1991.

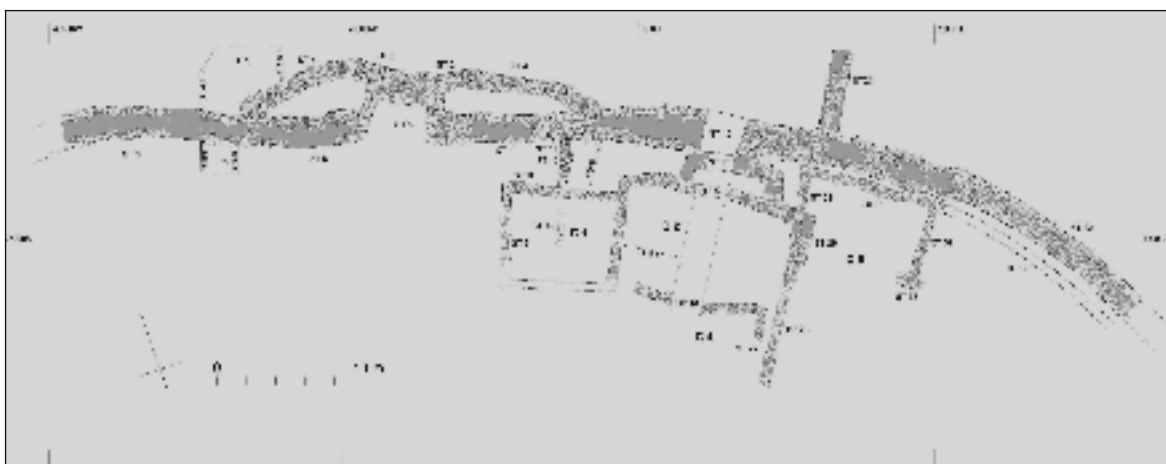
¹¹ DE FRANCESCHI 1939-1940., str. 160.

Sl. 4. Naselje Guran – detalj zidina
(foto M. Berti)

2. SREDNJOVJEKOVNO NASELJE GURAN

U znanstvenoj literaturi srednjovjekovno naselje Guran se prvi put spominje u radu B. Schiavuzzija pod oznakom Gurano (rovine),¹³ a potom i prilikom prvih zaštitnih istraživanja trobrodne bazilike.¹⁴ Stari Guran nalazi se oko 2,5 km sjeveroistočno od Vodnjana, a u povijesnim se dokumentima po prvi put spominje 1150. godine,¹⁵ kao jedno od sedam srednjovjekovnih naselja na području Vodnjanštine.¹⁶ Njegovi ostaci, odnosno segment monumentalnih zidina, otkriveni su na oko 60 m jugozapadno od spomenute trobrodne bazilike (sl. 2.),¹⁷ koja je prethodno u potpunosti istražena.¹⁸

Naselje je pretpostavljenog ovalnog ocrta, a u dosadašnjim smo istraživanjima otvorili sjevernu frontu zidina do njihovog prvog zakretanja prema jugu i sa zapadne i sa istočne strane, ukupno cca 150 m zidova (sl. 3). Unutar tako raspoznatog perimetra naselja istražen je zasada samo jedan manji sektor ispred i istočno od

Sl. 5. Naselje Guran – detaljan crtež
monumentalnih vratiju (crtež:
M. Berti, I. Plan, Ph. Ruffieux)

¹² Ne valja ga uspoređivati s Lijevom barom kod Vukovara jer se radi o posve različitim tipovima naselja, nastalim u različitim političkim i društvenim okolnostima. Za Lijevu baru vidi: DEMO 1996. Također treba napomenuti da rezultati istraživanja srednjovjekovnoga naselja Gočan, a koji bi zasigurno ponudili komparativne elemente, nikada nisu temeljito publicirani, vidi: JUROŠ MONFARDIN 1995.

¹³ SCHIAVUZZI 1908., str. 109.

¹⁴ MIRABELLA ROBERTI 1936., str. 292; MIRABELLA ROBERTI 1938., str. 239 - 240.

¹⁵ DE FRANCESCHI 1939-1940., str. 160.

¹⁶ Jedno od tih naselja su i Banjole, čiji su ostaci uočeni uokolo crkve Sv. Mihovila. Vidi BARADA-MUSTAC 2008., str. 155-156.

¹⁷ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005., str. 325-341.; JURKOVIĆ-MARIĆ 2006., str. 240-242.

¹⁸ Vidi *infra*. Za detaljne rezultate istraživanja vidi: TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2004.; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005.; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006.

¹⁹ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006., bilj. 20.

vijeka. To je postao dugoročni cilj istraživanja, a rezultati su već sada od velikog značaja.

U ovom ćemo se radu ograničiti na sumarno predstavljanje dosadašnjih rezultata istraživanja i formuliranje preliminarnih zaključaka na pitanja postavljena uvodno. Naglašavamo pritom da je ranosrednjovjekovno naselje Guran zasada prvo takovo utvrđeno naselje ranog srednjeg vijeka na tlu Hrvatske koje se sustavno istražuje.¹²

Već temeljem dosadašnjih istraživanja mogu se iznijeti izuzetno zanimljivi rezultati o životu naselja od osnutka do napuštanja, drugim riječima pratiti ga tijekom «dugog trajanja». Jednako su vrijedni zaključci o mikroregionalnoj organizaciji teritorija s pulsirajućim centrom u naselju, kao i praćenje te iste organizacije tijekom više od pola milenija srednjovjekovlja.

monumentalnih ulaznih vratiju, u kojem je otkriveno desetak arhitektonskih cjelina (građevina). Već samo na temelju spoznaja dobivenih tim istraživanjima, otvara se vrlo kompleksna slika osnutka grada tijekom IX. st., i njegova trajanja kroz duži vremenski period, sve do napuštanja krajem srednjeg vijeka.

Zidine

Dosad otvoreni segment zidina ujednačene je gradnje, sa nekoliko otvora izgrađenih i zatvaranih u različitim kronološkim segmentima. Temelji zidina debeli su oko dva metra, a lica se sastoje od nepravilnih redova velikih nepravilnih kamenih blokova, dok je za ispunu korišten lomljenac manjega formata (sl. 4). Upotreba vapna nije evidentirana niti na jednom mjestu ziđa čiji

najočuvaniji dijelovi predstavljaju po tri reda velikih blokova. Monumentalni ulaz nalazi se po sredini sjevernog poteza bedema, smješten tako da dotiče jedan od zavoja srednjovjekovnog puta, a istovremeno je usmjeren prema šezdesetak metara udaljenoj bazilici, odnosno njezinu jugozapadnom uglu s pročeljem i južnim ulazom (sl. 5). Vrata su artikulirana tako da krajevi zidova bedema okreću prema sjeveru čineći duboki ulazni prostor s dva istaknuta rizalita. Istočni odsječak zidina (ST1) se lomi pod pravim kutom i nastavlja se, širok 1 m, prema sjeveru (ST2). Isto se opaža kod zapadnoga odsječka zidina (ST6) samo što se u ovome slučaju zid ne lomi pod pravim kutom, već stvara lagano zaobljeni ugao (ST5), vjerojatno olakšavajući prolaz kola.

U kasnijoj fazi, još uvijek u ranom srednjem vijeku, zidine su bile udvostručene sa sjeverne strane u smje-

Sl. 6. Naselje Guran – zapadni segment zidina i prostorija C3 tijekom istraživanja (foto M. Berti)

Sl. 7. Naselje Guran – pronađeni dijelovi antičke skulpture (foto M. Berti)

Sl. 8. Srednjovjekovno naselje Guran – detaljan crtež istražene zone unutar naselja (crtež: M. Berti, I. Plan, Ph. Ruffieux)

Sl. 9. Naselje Guran – sonda 1,
stratigrafija 2 pogled s istoka
(foto M. Berti)

ru istoka i u smjeru zapada.¹⁹ Temelji debljine 1,20 m naslanjaju se bočno na dovratnike te se, slijedeći lagano zakrivljenu liniju, spajaju sa zidom (ST3 i ST7). Istočno od monumentalnih vratiju pronađen je sekundarni, manji ulaz u naselje (ST11) koji je vjerojatno zazidan u isto vrijeme kada dolazi do udvostručavanja zidina.

Jedna od naknadnih intervencija je i zazidavanje vratiju u debljini od 2 m (ST4), što se po svoj prilici događa tek u podmaklim fazama života naselja.

Na području zapadne zone su otkriveni segmenti zidina koji u tom dijelu mijenjaju smjer, odnosno u dva navrata nakon desetak metara formiraju lagani ugao te nastavljaju prema jugu (sl. 3).²⁰ Na najdaljnem uglu gdje se zidine lome prema jugu je otkrivena konstrukcija koja se, čini se, prislanjala na zidine s njihove vanjske strane (C3). Ta je prostorija prilično malih dimenzija (8 x 4 m) nepravilnoga pravokutnoga tlocrta, ali njezini su temelji, debljine 80 cm, jači od svih dosad istraženih struktura, uključujući i crkve. Postavljeni su na laganu nizbrdicu koja se nastavlja pred zidinama, te su građeni od velikih nepravilnih blokova (donji redovi), te manjih pravilnih kamenih blokova vezanih žbukom (gornji redovi) (sl. 6). Ta je prostorija smještena na sjeverozapadnom uglu zidina, na predjelu gdje prolazi stara cesta prema Vodnjanu, i na poziciji koja dominira nizinom koja se otvara prema zapadu. Sve to upućuje da je možda riječ o stražarnici ili obrambenoj kuli.²¹ U urušenoj sloju unutar prostorije pronađeno je nekoliko skulptorski obrađenih blokova, dijelova antičke skulpture, što zasad predstavlja jedini antički nalaz na prostoru naselja (sl. 7).

Dio zidina istočno od monumentalnog ulaza se nakon pedesetak metara blago zakrivljuje prema jugu. I na tom potezu pronađena su vrata, koja čini se, nisu izvorno postojala (sl. 8). Vezana su uz put R koji vodi u središte naselja i izgradnju većeg gospodarsko – stambenog sklopa tik do zidina. Ovaj ulaz u naselje, za razliku od onoga glavnog, nije bio naknadno zazidan. Još nije utvrđeno da li su oba funkcionirala istovremeno ili se pak novi probija nakon što je monumentalni ulaz u naselje zazidan.

Kada govorimo o dosad otkrivenom sjevernom potezu zidina, sve dosadašnje analize ukazuju na to da je zid bio relativno nizak te da je bio dopunjen superstrukturom od drveta budući da tragovi zidane nadogradnje nisu pronađeni. Što se kronologije tiče, otvaranje nekoliko sondi uz same zidine te unutar naselja omogućilo je detaljno dokumentiranje slojeva (sl. 5, S1 i S2), a potom i njihovo datiranje na temelju analize u njima pronađenog materijala organskog podrijetla.²² Temelj fortifikacije, kao i drugi objekti unutar naselja, položeni su na sloj crvenice (sl. 9), koji prati živu stijenu podloge i sadrži samo prapovijesnu keramiku.²³ Njihovu bi izgradnju trebalo smjestiti u rani srednji vijek,²⁴ a naselje je najvjerojatnije napušteno tijekom 15. stoljeća ili kasnije.²⁵

Arhitektura iz vremena izgradnje zidina

Tijekom dosadašnjih kampanja prostor unutar zidina tek je djelomično istražen. Osim zone koja se prostire neposredno ispred ulaza u naselje, detaljno je istražen i

²⁰ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2007., str. 393-410.

²¹ Keramički materijal pronađen u istraživanjima ove zone identičan je onome na preostalim dijelovima naselja.

²² TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006, str. 260 – 264, sl. 17.

²³ RUFFIEUX 2008.; MIHOVIĆ 2009. Slična je keramici 1. horizonta otkrivenog na području obližnje trobrodne bazilike, vidi RUFFIEUX 2006.

²⁴ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2007, str. 283 - 286.; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2008., sl. 17.

²⁵ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006., str. 254-256.

Sl. 10. Naselje Guran – građevina C1, pogled sa sjevera (foto M. Berti)

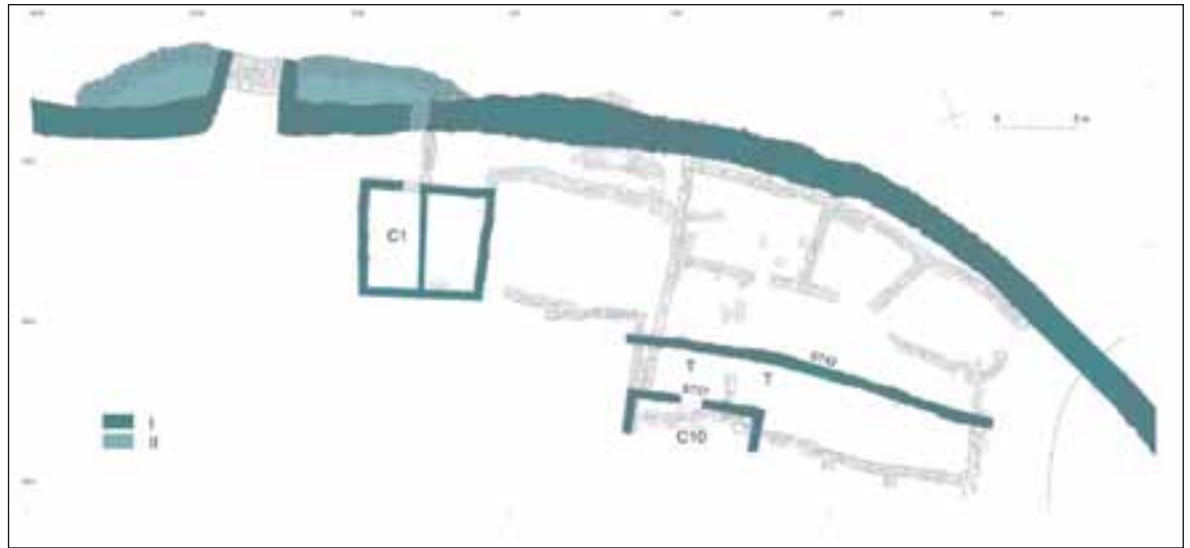
Sl. 11. Naselje Guran – zid ST42, pogled sa istoka (foto M. Berti)

veći prostor uz istočni segment zidina gdje je otkriven cijeli niz prostorija. No tek je dio otkrivenih struktura moguće povezati s vremenom osnutka naselja.

Unutar perimetra naselja, na otprilike 3 m južno od zidina otkrivena je građevina pravokutnoga tlocrta (C1) čiji temelji djelomično počivaju na živoj stijeni (sl. 5 i 10). Nepravilnoga je pravokutnog tlocrta (7 x 8 m), a njeni temelji uglavnom su položeni direktno na živu stijenu koja je mjestimično i poravnavana. Zidovi, širine

oko 60 cm, su zidani od nepravilnoga kamena postavljana u relativno pravilne redove, te su uglavnom sačuvani u visini od pet-šest redova. Vapno koje je služilo kao vezivo vrlo se rijetko pojavljuje. Čini se da ta struktura nije bila dovoljno čvrsta da podnese težinu zidova i krovište, te nije isključena mogućnost da je zapravo riječ o bazi na koju su postavljani drveni zidovi. Dodatan argument toj hipotezi čini i analiza urušenoga sloja koji je prekrivao prostoriju, u kojemu nije pronađeno dovoljno

Sl. 12. Naselje Guran – shematski tlocrt prve faze (izradila M. Berti)

kamenih blokova koji bi bili dio elevacije. Građevina je bila podijeljena u dva dijela pregradom od koje je ostalo tek nekoliko elemenata, od kojih jedna baza kružnoga presjeka. Pod je bio zaravnan korištenjem manjeg pločastog kamena i potom prekriven zemljom. Jedini ulaz nalazio se na sjevernome zidu, u osi uskog prolaza u zidinama. Kada govorimo o relativnoj kronologiji toga dijela lokaliteta, ova je arhitektonska cjelina najstarija i moguće ju je datirati u vrijeme izgradnje zidina. Bit će napuštena krajem srednjega vijeka, o čemu svjedoče ulomci majolike tipa "invetriata" pronađeni u urušeno-me sloju.

Istome kronološkom sloju pripada i zid (ST 42), koji se, odmaknut od poteza zidina desetak metara, pruža u istom smjeru, no nažalost je dijelomično uništen kasnijom izgradnjom. Taj je zid građen od većih nepravilnih blokova nevezanih žbukom i širina mu mjestimično doseže i 75 cm (sl. 11). Bilo ga je moguće slijediti u dužini od 26 metara, odnosno protezao se cijelom dužinom kasnijeg dvorišta čiji ga ogradni zid (ST 43) i cesta (R) prekidaju. Suprotni mu je, pak, zapadni krak uništen izgradnjom kasnije građevine C4 (sl. 8).

Najvjerojatnije je riječ o potpornom zidu terase, koji ponavlja lagano zakrivljeni smjer pružanja obrambenog zida naselja, koji je služio poravnavanju i uređenju prostora južno od njega. Ondje je otkriven sjeverni zid (ST 57, širine 60 cm) njemu suvremene građevine C10 (sl. 8). U podu od nabijene zemlje koji je suvremen dvjema navedenim konstrukcijama uzeta su dva uzorka ugljena koja su nakon analize aktivnim ugljikom dala sljedeće rezultate: stariji je datiran u razdoblje između 880. i 1020., dok je mlađi iz razdoblja između 1280. i 1400.²⁶ Ako te podatke usporedimo s rezultatima dobivenim

prilikom istraživanja građevine C1, moguće je tvrditi da su te građevine izgrađene u isto vrijeme, u drugoj polovici IX., te da su napuštene tijekom XIV. stoljeća.

Dakle, dosadašnji rezultati omogućili su potvrdu vremena izgradnje naselja te doprinijeli preciziranju apsolutne i relativne kronologije pojedinih faza njegova razvoja. Najstarijoj fazi, odnosno osnutku naselja, osim obrambenih zidova pripada građevina C1 kao i zid ST 42 i građevina C10 (sl. 12). Čini se da je u toj prvoj fazi samo građevina C1 bila izgrađena relativno blizu zidina, neposredno do monumentalnoga ulaza u naselje i vjerojatno je bila u funkciji kontrole kretanja, dok su ostale građevine bile od njih udaljene, ispod potpornog zida terase. Ta shema u potpunosti odgovara potrebama obrane naselja budući da uz zidine ostaje prazan prostor širine desetak metara što omogućava lakše kretanje za potrebe obrane naselja.

Intervencije kasnog srednjeg vijeka u naselju

Istočno od prostorije C1, zasada najstarijeg sloja arhitekture unutar istraženog dijela naselja, nalazi se čitav kompleks građevina, nastao u više građevnih faza i složene relativne kronologije. Otkriveni kompleks (B) se u stvari sastoji od dva okomito postavljena krila s nekoliko prostorija, od kojih jedno prati liniju zidina (sl. 8 i 13). Utvrđeno je nekoliko faza razvoja cjeline, od kojih zadnju treba smjestiti u vrijeme neposredno prije napuštanja naselja (XV. stoljeće) kada je izgradnjom građevine C2 ta cjelina djelomično negirana.

Prvo je izgrađena građevina L oblika koja prati obrambeni zid te njegovu lagano zakrivljenu liniju, a od njega je odmaknuta cca 50 cm ostavljajući tako do-

²⁶ TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2011., str. 242.

Sl. 13. Naselje Guran – kompleks građevina B, pogled s istoka (foto M. Berti)

Sl. 14. Naselje Guran – prostorija C5, pogled s istoka (foto M. Berti)

voljno prostora za prolaz za pješake.²⁷ Prostorije C5, C8 i C6 koje tvore dva krila te građevine nisu jednake veličine, a sve su tri otvorene vratima prema dvorištu C koje je zaštićeno dvama krilima građevine. Iako su utvrđeni nivoi podnica svih prostorija, tek je prostoriji C6 bilo moguće djelomično utvrditi unutarnju organi-

zaciju prostora. Njezin je pod bio od nabijene zemlje te mjestimično žive stijene čija je površina zaravnana. Ta prostorija lagano trapezoidnog oblika je opremljena „klupicom“ zidanom u tehnici suhozida koja je prislonjena uz njezin sjeverni zid. Na temelju nekih indicija, posebice ostataka ognjišta te poda od ravnih kamenih

²⁷ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2009.; JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2009.

Sl. 15. Naselje Guran – shematski tlocrt po fazama (izradila M. Berti)

ploča u prostoriji C5 (sl. 14), moguće je pretpostaviti da su otkrivene prostorije služile kao prostor za stanovanje i smještaj namirnica i stoke. Građevina C9 koja se nalazi jugoistočno od opisanog kompleksa, otvorena je tek djelomično. Čini se da je djelomično ukopana u teren, a pregradni zid je dijeli u dva prostora jednake širine. Iako je teško precizno odrediti vrijeme njezine izgradnje, ono zasigurno prethodi proširenju gore opisanoga kompleksa, koje karakterizira izgradnja prostorije C7.²⁸

Ta je prostorija izgrađena u produženju sjevernoga krila kuće i zidovi su joj zaobljeni. Na nju je prislonjen zid u kojem je na temelju pronađenih tragova za fiksaciju vratiju identificiran ulaz u dvorište C stambeno-gospodarskog kompleksa (sl. 8). U to se unutarnje dvorište ulazilo iz ulice R koja vodi od novih gradskih vratiju i dalje nastavlja prema jugu, te ju je moguće djelomično prepoznati i u još neraskrčenom dijelu lokaliteta.

Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, a što se tiče relativne kronologije, čini se da u XIV. stoljeću dolazi do značajnih promjena u organizaciji naselja, te se gradi cijeli jedan stambeni blok tik uz zidine naselja (sl. 15). Prvotni veliki glavni ulaz u naselje je definitivno zazidan, a novi ulaz, koji, čini se, nije bio ni na koji način ojačan u cilju lakše i bolje obrane, probija se, kao i nova ulica, istočno od spomenutog sklopa građevina.

3. MIKROREGIONALNA ORGANIZACIJA TERITORIJA

Samo naselje Guran funkcioniralo je od osnutka sa svojim neposrednim okruženjem kao cjelina. Tek nekih šezdesetak metara sjeveroistočno od monumentalnog ulaza u grad nalazi se velika trobrodna bazilika nepo-

znatog titulara, a tristotinjak metara južno, groblje sa crkvom sv. Šimuna. Uz ove dvije crkve koje posve razumljivo sudjeluju u životu naselja i to u njegovu dugom trajanju, cjelini u mikroregionalnom smislu valja pripisati i crkvu sv. Cecilije izgrađenu na antičkoj vili rustici udaljenoj kojih petstotinjak metara sjeverozapadno od naselja (sl. 1). Prije praćenja njihova paralelnog života s naseljem u dugom periodu, valja ih sumarno opisati.

Trobrodna bazilika

Velika trobrodna bazilika prva je otkrivena od svih guranskih spomenika, prilikom gradnje ceste prema Marčani 1935. godine.²⁹ Odmah je načinjen tlocrt crkve i predložena datacija.³⁰ Od tada do djelomičnih istraživanja B. Marušića 50-ih godina XX. stoljeća,³¹ trobrodna bazilika nepoznatoga titulara bila je različito datirana - od 6. pa sve do 12. stoljeća.³² Revizijska su istraživanja stoga bila usmjerena temeljitoj analizi i pokušaju preciznije datacije, zbog čega je bilo potrebno potpuno istražiti ostatke crkve.

Riječ je o trobrodnoj građevini srednjih dimenzija (20 x 10,7 m), a ipak najvećoj u promatranom razdoblju na istarskom teritoriju, s tri upisane apside u ravno začelje (sl. 16).³³ Analizom zidova utvrđeno je da je crkva rezultat jedne građevinske kampanje, a kako fragmenti liturgijskoga namještaja pronađeni prilikom istraživanja mahom pripadaju karolinškome razdoblju zaključeno je da je i sama građevina nastala u istome periodu.³⁴ Daljnjim istraživanjima utvrđena je organizacija unutrašnjega prostora crkve, elementi liturgijskih instalacija, ali i postojanje zvonika koji je prigraden s južne strane, vjerojatno u doba romanike (sl. 17). Središnji brod crkve bio je odijeljen od bočnih masivnim zidanim pilonima. Studija njezinih zidova i podova (pod

²⁸ TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2010., str. 240-244.

²⁹ MIRABELLA ROBERTI 1936., str. 292-293.

³⁰ MIRABELLA ROBERTI 1938., str. 239-241.

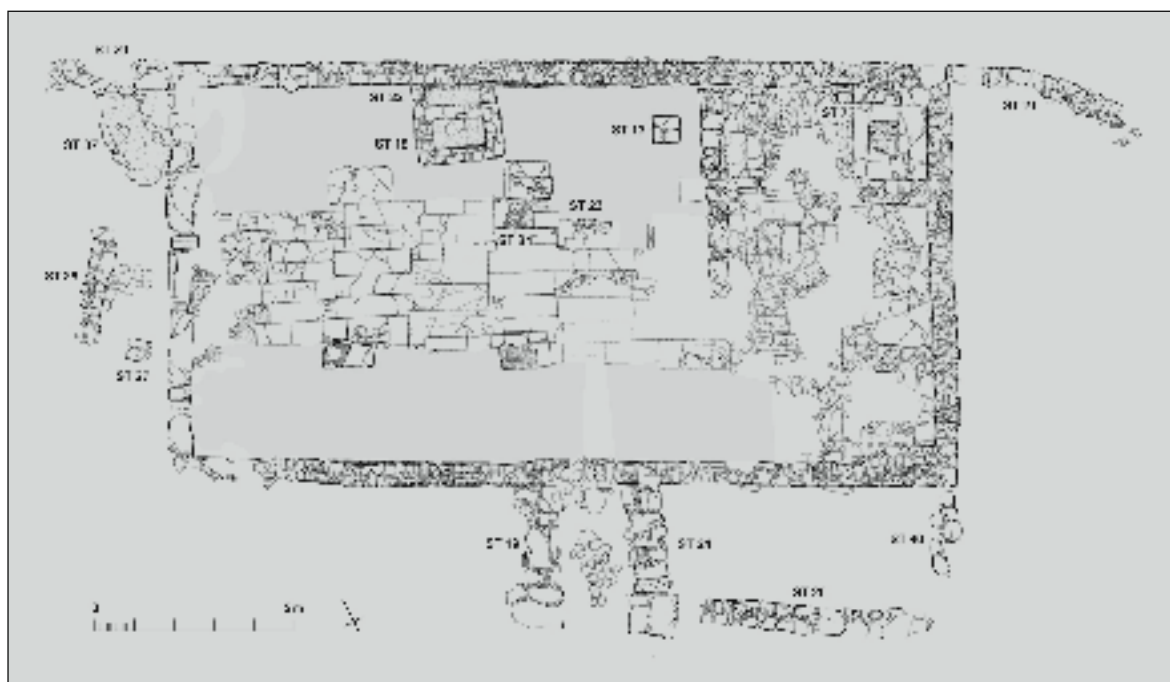
³¹ MARUŠIĆ, 1963., str. 121-149.

³² O historiografiji vidi u: JURKOVIĆ 2000.b, str. 39-41; CARLET 1997., str. 181-184.

³³ Temeljita analiza crkve na Hrvatskom u: JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2008.a, str. 112-114.

Sl. 16. Trobrodna bazilika –
pogled sa zapada
(Foto M. Berti)

Sl. 17. Trobrodna bazilika -
tlocrt crkve
(crtež: M. Berti, I. Plan, D. Burnand)

bočnih brodova crkve izveden je u tehnici *opus spicatum*, a velikim kamenim pločama popločen je središnji brod) potvrdili su činjenicu da je crkva rezultat jedne graditeljske kampanje.³⁵ Najzanimljivije rezultate dala su istraživanja uređenja unutrašnjosti crkve. Naime, osim navedenih elemenata, u sjevernome brodu crkve

otkrivena je grobnica-relikvijar koja se u jednoj kasnijoj fazi udvostručuje prema sjevernome zidu crkve (ST 18, ST 22), a otkriven je i zidani pylon koji najvjerojatnije predstavlja stipes oltara (ST 17). Osim već poznatih fragmenata liturgijskoga namještaja, posebice ambona i pluteja,³⁶ pronađeni dijelovi arhitektonske plastike, pri-

³⁴ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2003.b, str. 433-438.

³⁵ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2004., str. 267-282.

mjerice tranzene, također ukrašene pleternom dekoracijom, i sačuvane liturgijske instalacije, posebice tipologija oltara, potvrđuju vrijeme izgradnje crkve u ranome srednjem vijeku.

Arheološko istraživanje prostora uokolo crkve dalo je zanimljive rezultate. Osim zvonika prigradenog s južne strane, koji sjeda na zapadni zid južnoga aneksa, zapadno od pročelja crkve sistematskim je iskopavanjem slojeva fine crvenice u prirodnim usjecima vapnenačke podloge pronađen brojna prapovijesni keramički materijal, dokaz prve naseobinske faze lokaliteta.³⁷ Nastavak istraživanja pod crkvu te posebice dijelova unutrašnjosti gdje je zbog uništenog popločenja izvedenog u tehnici *opus spicatum* bilo moguće otvaranje nekoliko proširenih sondi, a radi utvrđivanja eventualne ranije faze korištenja lokaliteta koja prethodni izgradnji crkve, dali su negativne rezultate. Naime, nakon što se uvidjelo da su samo gornji slojevi sadržavali materijal (fragmente grube prapovijesne keramike), daljnji iskop je prekinut.³⁸ Zaključeno je da su podovi crkve izvorni i nastali istovremeno s gradnjom crkve, a raznolikost korištenoga materijala kako za izradu *opus spicatum* tako i za popločenje središnjega broda samo su pokazatelj da se tijekom gradnje upotrebljavani razni, već korišteni materijali.

U svemu, velika trobrodna bazilika izgrađena je krajem 8. ili početkom 9. st., u isto vrijeme kad i naselje, a njezino se trajanje može pratiti na temelju arheološke evidencije, barem do konca srednjeg vijeka. U romaničko je doba dobila zvonik na južnome boku, onome koji gleda prema glavnim vratima naselja, čime njezina nova funkcija može biti protumačena kao župna, a numizmatički i drugi sitni nalazi potvrđuju korištenje crkve barem do 14./15. st.³⁹

Grobljanska Crkva Sv. Šimuna

Crkva sv. Šimuna⁴⁰ (13,6 x 8,4 m) nalazi se 350 m zračne linije južno od trobrodne bazilike i ranosrednjovjekovnog naselja. Smještena je na raskrižju tri stare, suhozidima omeđene cešte, od kojih jedna vodi prema naselju. Ona je, kako su naše analize pokazale, romanička dvoranska crkva ravnoga začelja s tri upisane apside, a prostor svetišta je bio odijeljen od prostora za vjernike kontinuiranom oltarnom ogradom (sl. 18). Zidovi su sačuvani do visine od 2-3 metra, a u apsidama se dižu do početka kalote. S južne strane crkva je dobila usku prigradnju koja je i sama tijekom vremena doživjela nekoliko preinaka, a bila je vezana uz jedan privilegirani ukop. U doba kasnoga srednjeg vijeka crkva je doživjela

nove preinake: ugradnjom dva para zidanih stubova je pretvorena u trobrodnu.⁴¹ Crkva je imala grobljansku funkciju, a grobovi su pronađeni ne samo uz južni bok crkve, već i iza začelja, kao i uz sjeverni zid. Trapezoidni prostor ispred crkve, također funeralne funkcije, bio je ograđen suhozidom (sl. 19). S obzirom na položaj crkve na sjecištu puteva, za pretpostaviti je da se glavina ukopa nalazi sjeverno od crkve.

Međutim, crkva je imala i dvije ranije faze od danas vidljive romaničke crkve, potpuno nepoznate ranijim istraživačima (sl. 20).⁴² Na temelju nekoliko pronađenih fragmenata keramike te novčića iz IV. stoljeća sa sigurnošću se može reći da je na ovome lokalitetu bilo tragova života i tijekom kasne antike, iako je nemoguće ustvrditi o kakvim se konstrukcijama radi. Prva crkva, izgrađena krajem VIII. stoljeća, jednostavna je pravokutna prostorija, kojoj nismo mogli definirati svetište. Produžena je prema zapadu i dobila oltarnu ogradu još uvijek u ranom srednjem vijeku, prije izgradnje danas stojeće građevine koja je izgrađena tijekom prve polovice XI. stoljeća djelomično koristeći južni zid prethodnih faza. Suhozidom ograđen prostor zapadno od pročelja bio je privilegirano mjesto ukopa tijekom stoljeća, u grobovima mahom građenima od lokalnoga kamena.

I dok se za građevinu prve faze tek djelomično mogu odrediti dimenzije, druga je faza bolje dokumentirana.⁴³ U južnom perimetralnom zidu postojeće crkve uočeni su potezi zida koji pripadaju i prvoj i drugoj fazi, a zapadni je zid druge faze evidentiran na otprilike 1 m istočno od pročelja postojeće crkve (ST30 i ST31). Sjeverni je zid druge faze građevine otkriven u dužini od 4 m u vidu iskopa za temelje (negativ), a na jednom mjestu ostao je sačuvan i prvi red temelja izveden od većih blokova kamena (ST32). Prostor svetišta je bio odijeljen kontinuiranom oltarnom pregradom koja se sastoji od homogenih blokova (ST17) čiji je bazament upotrijebljen i u sljedećoj, romaničkoj, fazi. Još uvijek se ne može sa sigurnošću odrediti oblik začelja, ali prema pronađenom fragmentu vapnene podnice (ST42) mogu su pretpostaviti dimenzije crkve (9,8 x 4,3 m) te ustvrditi da je bila zaključena ravnim zidom. Otkriće groba s dvostrukim ukopom (T 9), koga treba kronološki povezati s ovom građevinskom fazom, ukazuje da je crkva od početka imala funeralnu funkciju.

Rimska vila i Crkva Sv. Cecilije

Crkva sv. Cecilije otkrivena je rekognosciranjem okolnoga područja i nalazi se nekih 600 m sjeverozaj-

³⁶ JURKOVIĆ 2002., str. 349-360; JURKOVIĆ-MARIĆ-BASIĆ 2007., str. 7-20.

³⁷ RUFFIEUX 2006.

³⁸ Tragovima te prve naseobinske faze, koji su otkriveni i na području naselja, osim ulomaka keramike, treba pripisati i ostatke suhozidnog objekta (ST 27 i 26), vidi: TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005., str. 325-330. Više o prapovijesnoj keramici u: MIHOVIĆ 2009.

³⁹ Novac je obradio dr. sc. I. Mirmik na čemu mu se najsrdačnije zahvaljujemo.

⁴⁰ Ruševine male crkve Sv. Šimuna evidentirane su 40-tih godina XX. stoljeća, a prva arheološka iskopavanja pod vodstvom B. Marušića uslijedila su desetljeće kasnije. Vidi: MARUŠIĆ 1963., str. 127-138.

Analizom podataka prikupljenih prilikom iskopavanja te komparativnom studijom arhitekture širega područja, crkva je datirana u kraj 6. odnosno početak 7. stoljeća, što se našim istraživanjima pokazalo krivim.

⁴¹ Ranije datacije crkve pokazale su se, dakle, pogrešnim, što otvara još jedno pitanje izuzetno važno za Istru, ono dugoga trajanja arhitektonskih tipova i tehnike gradnje. Vidi bilj. 9.

⁴² TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2007., str. 393-410; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2008., str. 241-243; JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2008.a, str. 116-117.

⁴³ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005., str. 325-342; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006., str. 254-256.

Sl. 18. Crkva Sv. Šimuna - pogled iz zraka

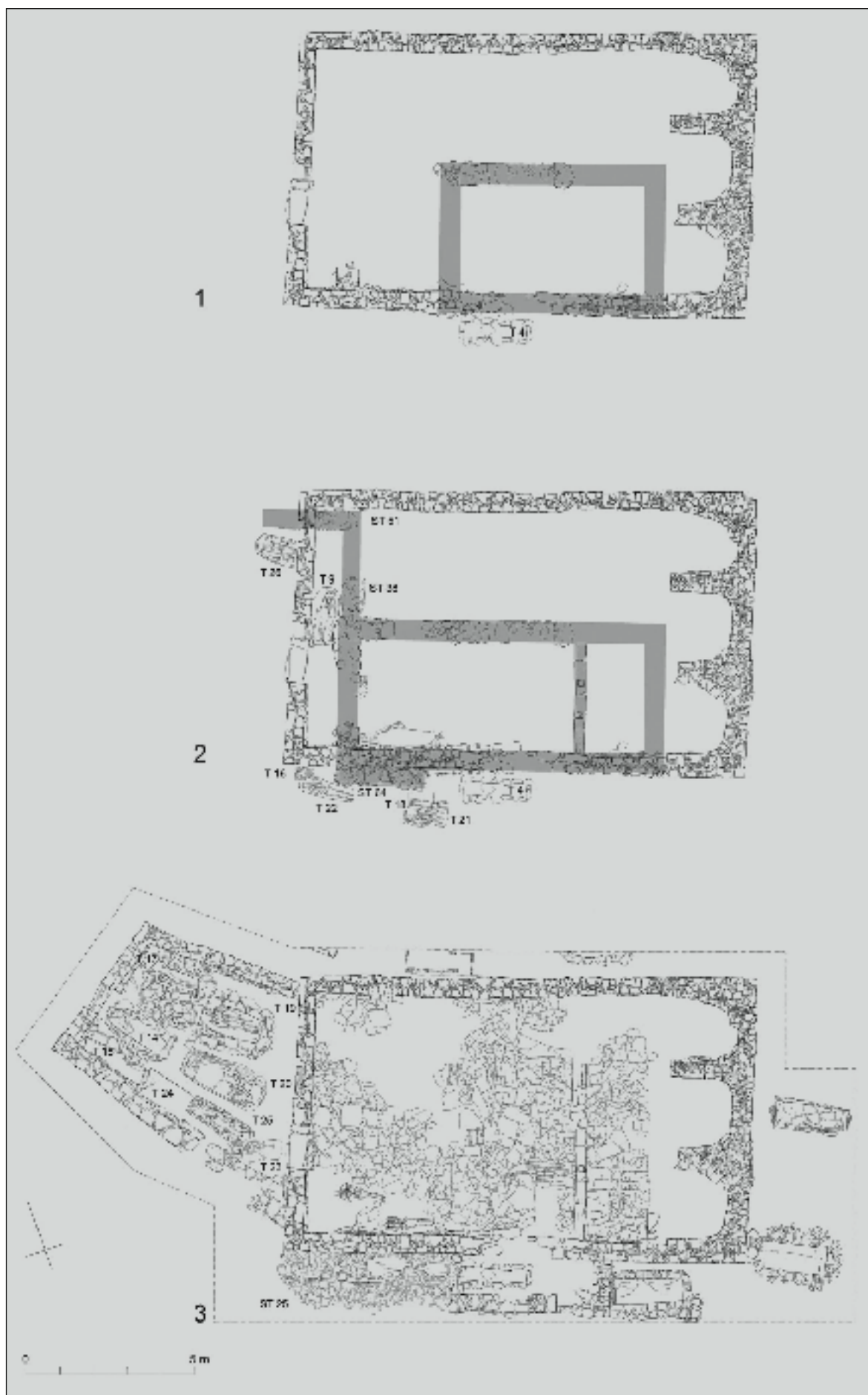
Sl. 19. Crkva Sv. Šimuna - pogled sa zapada (Foto M. Berti)

padno od staroga naselja Guran (sl. 1).⁴⁴ Dvadesetak metara sjeverno od crkve nalazi se veća pravokutna cisterna čiji su zidovi prekriveni ružičastim vapnom, a zapadno od crkve, na otprilike pedesetak metara, također su uočene neke zidane strukture. Stoga je već i prvi pregled lokaliteta davao naslutiti da će istraživanje ove crkve ponuditi različitu problematiku, odnosno sasvim drugačiji model implantacije crkve u već korišteni prostor, s obzirom na uočene ostatke antičke ruralne arhitekture.

Crkva, istraživanje koje još traje, jednobrodna je građevina s ravnim začelnim zidom u koji su upisane dvije polukružne apside, tipološka inačica koja je relativno česta za srednjovjekovnu crkvenu arhitekturu Istre.⁴⁵ Pomalo trapezoidnog oblika, crkva je dugačka 15,45 m, dok je širina začelja 7 m, a pročelja 7,4 m (sl. 21). U južnoj apsidi *in situ* je sačuvan postament oltara, najvjerojatnije reupotrebljen antički stup, u čijem je vrhu uklesana spremnica za relikvije. Donekle nepravilan tlocrt sjeverne apside te ulomak pletera ugrađen u njezino

⁴⁴ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005., str. 340-341.

Sl. 20. Crkva Sv. Šimuna –
tlocrt po fazama
(crtež: M. Berti, I. Plan, D. Burnand)

Sl. 21. Crkva Sv. Cecilije – pogled iz zraka

ziđe upućivali su na postojanje nekoliko faza izgradnje, što su istraživanja i potvrdila (sl. 22). Crkva je bila prilično dugo u funkciji, no, budući da se još istražuje, a nije direktno vezana za našu temu, upućujemo na dosadašnje detaljne publikacije.⁴⁶ Valja samo istaknuti da prvu fazu crkve, dakle njezinu izgradnju, možemo smjestiti najkasnije u karolinško doba, te da je bila u funkciji barem do kraja srednjeg vijeka.

Najznačajniji rezultati koji se tiču faza izgradnje crkve dobiveni su iskopavanjima temelja južne fasade te otkrićem različitih prigradnji uz nju.⁴⁷ Temelji od većih kamenih blokova koji se protežu od jugoistočnoga ugla crkve prema zapadu uz južni zid postojeće građevine sačuvani su u duljini od 4 m (sl. 22, ST 68, sl. 23). Njihova se orijentacija donekle razlikuje od orijentacije crkve te je istovjetna smjeru pružanja ploča kojima je popločeno njezino svetište te orijentaciji sjevernoga zida. Radi se o ostacima ranije faze čiji su temelji, te vjerojatno popločenje svetišta, djelomično iskorišteni i prilikom gradnje postojeće crkve.

Također, zapadno od crkve otkrivene su dvije konstrukcije koje su ondje sukcesivno izgrađene i čini se da prethode postojećoj crkvi, u svakom slučaju njezinome dosad istraženom pročelju. Od prve faze ostao je samo dio južnoga zida u dužini od 3 m, te sjeverni u dužini

od 6,5 m, dok je gradnja sljedeće građevine u potpunosti poništila tragove te prvotne konstrukcije (sl. 24). Te se zidove može tumačiti kao dijelove snažne građevine koja se naslanjala na zapadno pročelje ranije crkve, a koje je u potpunosti pregrađeno kasnije. Od ostalih prigradnji valja spomenuti i građevinu kvadratnoga tlocrta čiji su zidovi pronađeni uz zapadni kraj južnoga zida. Najvjerojatnije je riječ o temeljima zvonika koji je prigraden crkvi u nekom kasnijem periodu.

Izgradnji sakralne građevine prethodi *villa rustica*, koja je još u fazi istraživanja, pa možemo iznijeti samo preliminarne zaključke. No za ovu nas temu ionako zanima samo njezino postojanje, život arhitektonskog sklopa u trenutku izgradnje naselja Guran u ranom srednjem vijeku, i život lokaliteta u dugom trajanju.

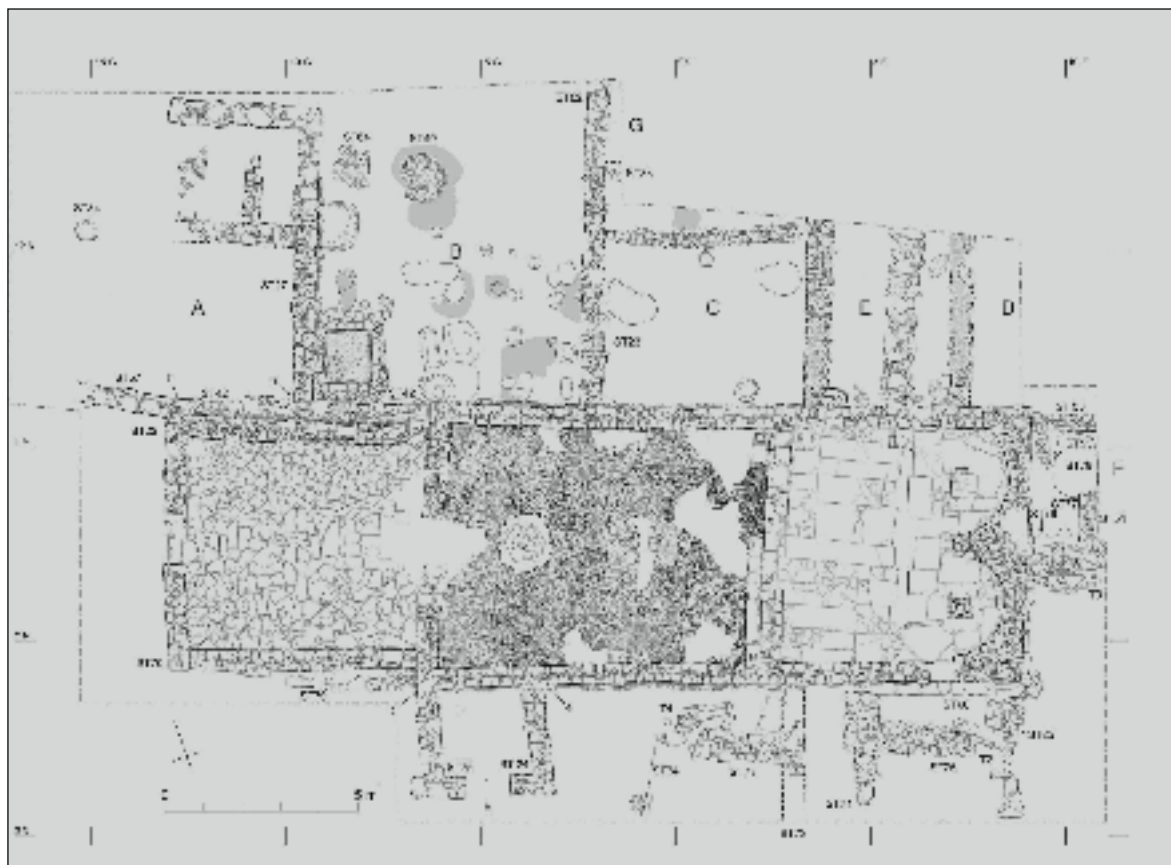
Crkva je, dakle, sjela na antičku vilu, koja je zasada samo djelomično istražena. Raspoznat je onaj njezin dio na koji je sjela crkva, u čiji je sjeverni zid inkorporiran dio antičkog, te uski potez istočno i tek nešto širi dio sa sjevernog boka sakralnog zdanja (sl. 21 i 22, B, C, D, E, F). Iako nam je danas poznat tek manji segment vile, njezina kronologija prilično dobro je uspostavljena. Može se datirati u I. st., već u doba Augusta⁴⁸, a o njezinom trajanju govore prilično jasni nalazi. Naime, u kasnoj antici dolazi do brojnih pregradnji, odnosno

⁴⁵ MATEJČIĆ 1997, str. 3-9.

⁴⁶ Detaljno o crkvi u: TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006, str. 254-256; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2007, TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2008, str. 240-246; JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2008.a, str. 120-122; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2009, str. 368-373; TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2010, str. 234-240; TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2011, str. 236-240.

⁴⁷ TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2011, str. 236-240.

Sl. 22. Crkva Sv. Cecilije – tlocrt
(crtež: M. Berti, I. Plan)

Sl. 23. Crkva Sv. Cecilije – pogled na
jugoistočni ugao crkve i ST 68
(Foto M. Berti)

Sl. 24. Crkva Sv. Cecilije –
pogled sa zapada
(Foto M. Berti)

Sl. 25. Crkva Sv. Cecilije – pros-
torija B, pogled sa sjevera
(Foto M. Berti)

prenamjena prostorija antičke vile što je potvrđeno iskopavanjima sjeverno od crkve. Na zapadnome dijelu jedne od prostorija vile (B) koja je vjerojatno služila za razne aktivnosti, koje je doduše teško u potpunosti definirati, pronađeni su tragovi gorenja, jame, peći (sl. 22, ST 49, 64 i sl. 25).⁴⁹ Slična je situacija utvrđena istočno od začelja crkve (F) gdje je kasnoantičko ognjište (ST 55) djelomično uništilo raniji zid. Takvi su procesi transformacije antičkih vila uobičajeni i dokumentirani na raznim primjerima kako u Istri,⁵⁰ tako i diljem rimskog carstva.⁵¹

Taj je nivo tijekom VI.-VII. stoljeća prekriven slojem zemlje bogatim keramičkim materijalom. Na temelju analiza uzoraka organskog porijekla iz toga sloja, ulomke keramike je bilo moguće pouzdano datirati u razdoblje od početka V. do sredine VII. stoljeća. Rezultatima detaljnije analize ustanovljeno je da je uglavnom riječ o običnoj kuhinjskoj keramici, kronološki podijeljenoj u nekoliko skupina, čiji su oblici i tipovi dekoracije bliski onima pronađenim na području južne Istre te na sjeveru, na području Slovenskog Primorja.⁵²

Da li je tijekom tih kasnoantičkih stoljeća na lokalitetu postojala sakralna građevina, što bismo mogli očekivati,⁵³ zasad nije moguće potvrditi. No, i nakon VII. stoljeća, dolazi do pregradnji. Gradi se prostor G, te prostor A, koji je prislonjen na aneks koji se nastavlja prema zapadu od fasade crkve. Zbog kasnijih pregradnji crkve, posebice višeslojnih prigradnji ispred njezina pročelja, relativna kronologija izuzetno je složena i bit će predmetom daljnjih istraživanja.

4. MIKROREGIJA GURAN - KRONOLOŠKE SEKVENCE

Gledajući mikroregiju u cjelini, u krugu od manje od kilometra oko naselja Guran, u mogućnosti smo ponuditi model korištenja prostora u dugom trajanju.

Ustanovili smo da nalazi ranobrončane keramike, svojom rasprostanjenošću, ali i skromnošću, upućuju da nije riječ o dugotrajnom ili intenzivno nastanjenom području, već vjerojatno o tipu tzv. izvangradinskog naselja,⁵⁴ koja su, za razliku od prapovijesnih utvrđenih gradina, poput one na Monkodonji kraj Rovinja,⁵⁵ slabije poznata. Stoga su rezultati naših istraživanja tim zanimljiviji i značajniji. Potom slijedi veliki hiatus, a ponovni početci života u mikroregiji kreću od rimske vile na položaju iza stancije sv. Cecilije.

Antika i kasna antika

U prvom je redu, još u antičko, carsko doba, izgrađena vila na uzvisini okruženoj poljima, smještena blizu putova koji su povezivali sjever istarskog poluotoka s njegovim jugom.

Ta je vila, koliko zasada možemo reći (a nakon arheološki istraženog tek manjeg njezinog dijela), funkcionirala, možda u kontinuitetu, od I. st. n.e. do VI. st. Prema dosad dostupnim podacima, sigurno nije riječ o luksuznom ljetnikovcu, već vjerojatno o ruralnoj arhitekturi relativno skromnog karaktera⁵⁶ ako je suditi po nedostatku nalaza tipičnih za raskošnija zdanja, poput mozaika, fresaka ili mramornih oplata. Doba njezine transformacije i prenamjene nekih prostorija može se zasada vezati uz nalaze u prostorima sjeverno i istočno od crkve, i datirati u razdoblje do V.-VI. st.⁵⁷ Tijekom VI.-VII. stoljeća taj je prostor prekriven slojem zemlje bogatim keramičkim nalazima (sl. 26), koji svjedoči o kontinuitetu naseljenosti. Da li je potom došlo do napuštanja lokaliteta, teško je utvrditi. Kasnije građevinske aktivnosti na lokalitetu nije zasada moguće precizno odrediti, no vezane su uz izgradnju crkve čija je jedna, možda najranija faza, iz karolinškog doba.

Karolinško doba – osnivanje naselja i njegove crkve

Karolinški prodor u Istru, nove političke okolnosti, posve nova organizacija teritorija, također su jako utjecali na proučavanu mikroregiju. Izgrađeno je utvrđeno naselje Guran, u sklopu karolinške ofanzivne politike na istarskom poluotoku i uklopilo se u liniju sjever-jug koja je kontrolirala staru rimsku cestu s jedne strane, a s druge činila barijeru prema teritoriju pulske biskupije, tada još uvijek podložnu bizantskoj vlasti.⁵⁸

Tik uz naselje, sjeverno od njegovog monumentalnog ulaza, cca 60 m daleko, gradi se monumentalna trobrodna bazilika, najveća ranosrednjovjekovna crkva u Istri, po našem sudu kao privatna crkva karolinškog dužnosnika.⁵⁹ Nešto malo dalje, prema jugu, gradi se i grobljanska crkva naselja, tada jednostavna pravokutna prostorija, kojoj, nažalost, ne poznajemo oblik svetišta. Istodobno se na sv. Ceciliji gradi na ostacima *villae rusticae* crkva, a da li ona nasljeđuje raniju građevinu ili ne trenutno ostaje otvoreno pitanje. Ta je crkva bila urešena arhitektonskom plastikom (tranzene) i oltarnom ogradom predromaničkih karakteristika.⁶⁰ Organizacija mikroceline tako je uspostavljena i tako će živjeti neko vrijeme. Važno je istovremeno shvatiti i kontekst u kojem se ta izgradnja mogla dogoditi.

⁴⁸ TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2010., bilj. 14.

⁴⁹ Ibidem, str. 236.

⁵⁰ Vidi npr. STARAC 2006., GIRARDI JURKIĆ 2008, str. 96-102.

⁵¹ RIPOLL-ARCE 2000.

⁵² Iako su moguće brojne usporedbe profila i dekorativnih elemenata s materijalom pronađenim na području jugoistočnih Alpi te sjevernoga Jadrana, vidi detaljnije u: RUFFIEUX 2010.

⁵³ MARUŠIĆ 1973-1975.

⁵⁴ Ipak valja napomenuti da su u neposrednoj blizini Gurana, u recentim istraživanjima otkrivena još dva takova lokaliteta, vidi u: MIHOVIĆ 2009., str. 47-48.

⁵⁵ MIHOVIĆ-TERŽAN-HÄNSEL 2002., str. 36-55.

⁵⁶ Za klasifikaciju ruralne arhitekture vidi: MATIJAŠIĆ 1988, str. 18-19.

⁵⁷ JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2009.

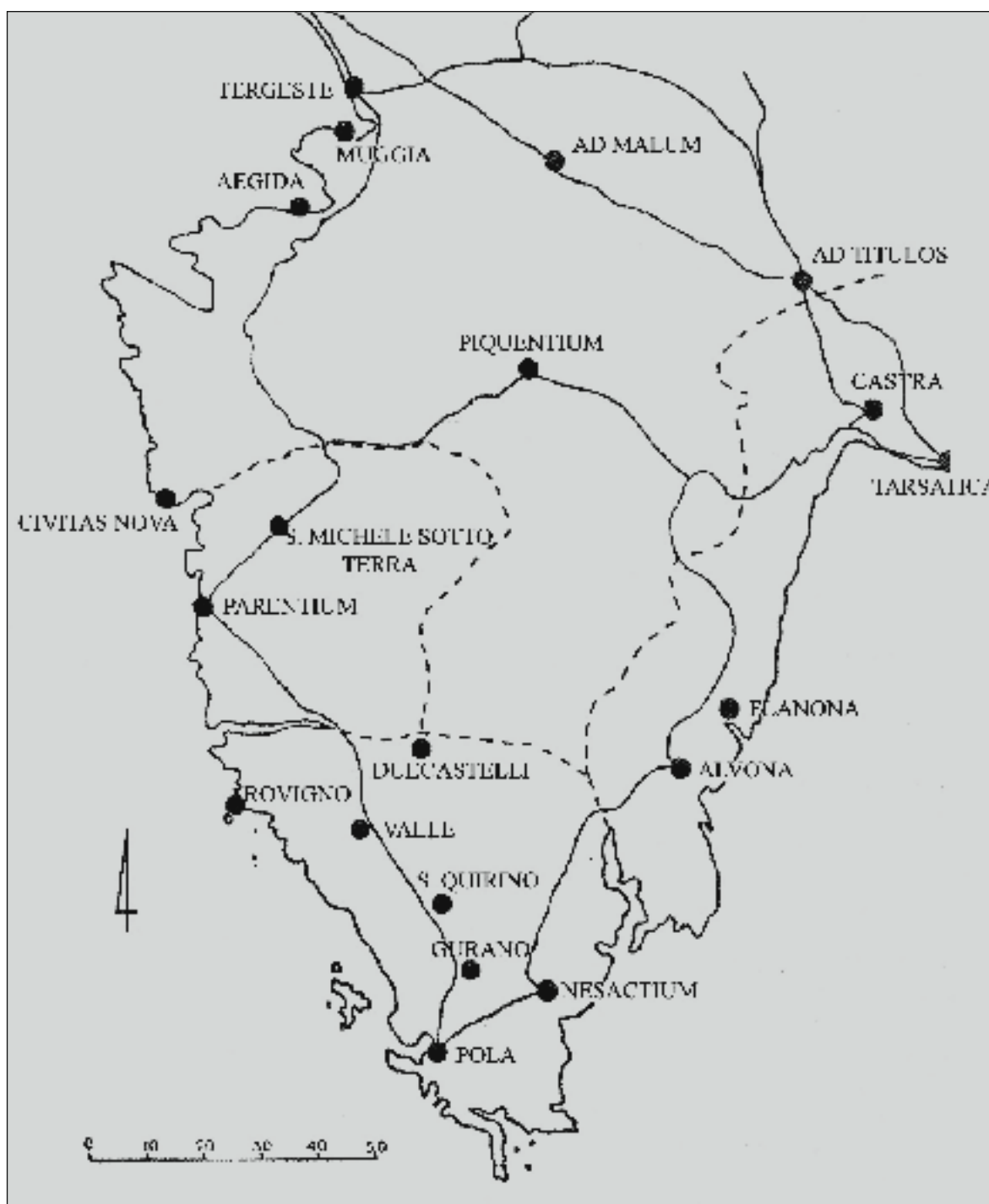
⁵⁸ Sve do koncila u Mantovi 827. godine. Vidi JURKOVIĆ 2000.a., str.167.

⁵⁹ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2004.; to prihvaća i M. Levak: LEVAK 2007., str. 112.

Sl. 26. Crkva Sv. Cecilije –
kasnoantička keramika ukrašena
višestrukim valovnicama
(foto M. Berti)

Sl. 27. Karta Istre oko 800 s rimskim cestama i granicama kasnoantičkih biskupija. Uspostava nove biskupije u Novigradu, castrumi Bale, Guran, Dvigrad, samostani Sv. Marija Velika kod Bala, Sv.-Andrija na otočiću kod Rovinja, Sv. Mihovil pod zemljom, crkve sv. Toma kod Rovinja, Sv. Kvirin kod Juršići, Muggia Vecchia (prema Jurković – Basić 2009)

Istra je u posljednjoj četvrtini 8. st. uklopljena u sastav karoliške države.⁶¹ Do tada je, čvršće vezana za Bizant preko ravenskog egzarhata ali i gradeškog patrijarha, bila u zavjetri burnih previranja na susjednim prostorima, o čemu svjedoče i rijetki nalazi skulpture 7. st., poput namještaja crkve sv. Pavla u uvali San Polo kod Bala.⁶²

Ta Istra koju su zatekli Franci, bila je uljuđena i visokocivilizirana pokrajina, kristijanizirana, s gusto raspoređenim antičkim gradovima duž zapadne svoje obale. Duboka transformacija gradova ovdje se dogodila još u

ranokršćansko doba. Urbani fokusi, naime, nisu više bili antički forumi, već uglavnom ekscentrično postavljeni katedralni sklopovi, kako u ortogonalnom Poreču, tako i u kružnoj urbanoj strukturi Pule. Stare su katedrale i dalje bili najblještaviji iskazi jednog prošlog vremena, modificirane toliko koliko je trebalo da se prilagode liturgijskim potrebama.⁶³

U relativno gustu mrežu starih istarskih biskupija karoliška se vlast ugurala stvarajući u sjevero-zapadnom dijelu Istre, između Trsta i Poreča, novigradsku biskupiju, odakle se širio karoliški utjecaj po Istri (sl.

⁶⁰ TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006., sl. 28.; TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2008., sl. 26.

⁶¹ ANČIĆ 2000.; JURKOVIĆ 2000.a., str. 167.

⁶² MATEJČIĆ-JURKOVIĆ 2002., str. 8.

27). U novigradu je stolovao vojvoda Ivan (*dux Iohannes*, poznat iz Rižanskoga placita 804. g.),⁶⁴ kao i „istarski biskup“ Mauricije. Ovaj je pak zabilježen na ciboriju kojega je u Cividaleu dao naručiti za novigradski baptisterij,⁶⁵ kao i u pismu pape Hadriana Karlu Velikom iz 776-780.⁶⁶ To pismo u kojem se opisuje kako su istarski stanovnici optužili Mauricija da želi Istru podložiti Karolinzima, te sabor na rijeci Rižani na kojem *dux Iohannes* objašnjava svoje represivne postupke pokazuju živo kako je doživljavana nova karolinška politika u regiji jakih kasnoantičkih i bizantskih tradicija.

Novigradska je katedrala izgrađena upravo krajem 8. st., a njezina je kriptna, podignuta da bi primila tijelo sv. Pelagija, direktna kopija one u Akvileji.⁶⁷ Katedrala je bila opremljena liturgijskim namještajem vrhunske kvalitete, s perforiranim plutejima visoko dignute oltarne ograde. Namještaj su radili majstori najvjerojatnije pristigli iz Rima, kao i radionica „*Majstora kapitela iz Bala*“.⁶⁸ Za baptisterij je ciborij naručen iz radionice u političkom središtu Cividaleu, a svojom dekoracijom imitira nešto ranije izrađen ciborij patrijarha Calixta.⁶⁹

Dakle, već najraniji sloj karolinške arhitekture u Istri pokazuje tipološke srodnosti sa susjednim područjima pod jurisdikcijom akvilejskog patrijarha, posebice centrima poput Cividalea i Akvileje, ali i čitavog sjeverno talijanskog prostora. To je najbolje vidljivo u širenju tipa jednobrodne crkve s tri upisane apside⁷⁰ ili pak centralne križne crkve s tri apside poredane na poprečnom kraku.⁷¹ Jake kasnoantičke tradicije ogledaju se pak u trobrodnim bazilikama s tri, izvana poligonalne, a iznutra polukružne apside, poput sv. Marije Velike kod Bala.⁷²

Za nas je to važno zbog tipologije guranskih crkava, koje se, bez obzira kada izgrađene, vežu upravo za to područje. Dodatno, u tom kontekstu valja primjerice prepoznati djelatnost radionice «majstora kalitela iz Bala» na skulpturi trobrodne bazilike u Guranu, i tako je kronološki dodatno fiksirati na razmeđu 8. i 9. st., u jeku karolinškog prodora.

Time utvrđeno naselje Guran, i, po našem sudu, crkva karolinškog dužnosnika, dobivaju na važnosti, odnosno potvrđuju da je uistinu riječ o projektima koje treba povezati uz početno razdoblje frančkog upravljanja Istrom.

Još uvijek tijekom ranog srednjeg vijeka ustanovili smo promjene kako u naselju, tako i na crkvi sv. Šimuna. Crkva sv. Šimuna se povećava prema zapadu, očigledno zbog veće potrebe naseljenika, a u naselju se pojačavaju zidine uz monumentalna vrata, što ukazuje na neštabilno vrijeme.

Zreli srednji vijek

Nakon davno zaboravljenih karolinških osvajača, Guran je i dalje živio, dakako u drugačijim političkim okolnostima. Razdoblje zrelog srednjeg vijeka donosi i prvi spomen naselja Guran, 1150. godine. Kakve su se tada graditeljske aktivnosti mogle u naselju događati, zasada ne znamo. No, ustanovili smo, detaljnim analizama, da velika trobrodna bazilika u tom razdoblju uz južni ulaz, koji gleda prema glavnim vratima naselja, dobiva zvonik. Da li je to znak da time, do tada, po našem sudu, privatna crkva, postaje župna crkva naselja, teško je u sadašnjem stanju istraživanja reći, no vrlo je vjerojatno.

Grobljanska crkva sv. Šimuna u 11. st. bitno se povećava. Gradi se barem dvostruko veća, dvoranska crkva s tri upisane apside u ravni začelni zid, a po svemu sudeći se i ukopi umnažaju. Sve su to znakovi prosperiteta naselja, koje tada vjerojatno dobiva nov ustroj, i postaje središte župe. Inače, tipološki, nova grobljanska crkva sv. Šimuna savršeno se uklapa u trendove izgradnje zrelog srednjeg vijeka na istarskom poluotoku.⁷³

Istovremeno, čini se zasada, i crkva sv. Cecilije doživljava preinake, izgradnjom zvonika na svom južnom zidu. U svakom slučaju, ono što zasada možemo ustanoviti, jest da je vjerojatno i crkva kakvu je danas vidimo, nastala u tom periodu. I opet, tipološki, dvorana s dvije apside upisane u začelni zid, savršeno se uklapa u razdoblje zrelog srednjeg vijeka.⁷⁴

Kasni srednji vijek i napuštanje šireg prostora

Znakovi života na proučavanom teritoriju tijekom kasnog srednjeg vijeka su također vrlo indikativni. Što se trobrodne bazilike tiče, tek nekoliko sitnih nalaza svjedoči o tome da je i dalje bila u funkciji, nepromijenjena oblika. No, crkvu sv. Šimuna su, osim povećanja opsega groblja, mještani pregradili tako što su sa dva para piona iz dvoranske crkve napravili trobrodnu. Preciznije vrijeme te intervencije teško je zaključiti, no svakako se događa na izmaku srednjeg vijeka.

Možda se ta intervencija može povezati sa zasada poznatim preuređenjima naselja Guran. U očito mirnijim vremenima, zazidana su monumentalna sjeverna vrata, otvoren novi kolni ulaz istočno od njih, vezan uz novoizgrađene gospodarske i stambene prostore, koji su i sami na koncu srednjeg vijeka doživjeli dvije faze pregradnje. Svi nalazi upućuju na to da je kraj života u naselju nastupio na samom kraju srednjeg vijeka, vjero-

⁶³ JURKOVIĆ 2000.a., str. 168.

⁶⁴ PETRANOVIĆ-MARGETIĆ 1983-1984.

⁶⁵ JURKOVIĆ 1995.

⁶⁶ CUSCITO 1984, str. 128.

⁶⁷ MATEJČIĆ 2000.a, str. 42-46.

⁶⁸ JURKOVIĆ-BASIĆ 2009., str. 295.

⁶⁹ JURKOVIĆ 2002.

⁷⁰ JURKOVIĆ 2000.a

⁷¹ MATEJČIĆ 1997, str. 11-19.

⁷² JURKOVIĆ-CAILLET 2007.

⁷³ MARUŠIĆ 1974.

⁷⁴ MATEJČIĆ 1997., str. 3-9.

jatno kao i kod ostalih srednjovjekovnih naselja Vodnjanštine (poput Banjola, Mednjana i Gusana) čiji stanovnici nakon 1300. godine postepeno sele u Vodnjan koji će prerasti u dominantno regionalno središte.⁷⁵

5. ZAKLJUČAK

Studija guranskih spomenika, započeta revizijskim istraživanjima trobrodne bazilike i crkve Sv. Šimuna, svake godine donosi nova saznanja koja upotpunjuju razumijevanje modela naseljavanja u priobalnom prostoru istočnoga Jadrana. Kako bi se istražila ta problematika, pristupilo se intenzivnom arheološkom istraživanju sakralne arhitekture, ali i neposredne i šire okolice u kojoj ta arhitektura nastaje. Rezultati revizijskih istraživanja trobrodne bazilike te crkve Sv. Šimuna, posebice faza koje prethode izgradnji postojeće građevine, u potpunosti su promijenili naše viđenje ovih spomenika, kako njihove datacije tako i organizacije unutrašnjeg prostora, ali i njihove neposredne okolice. Otkrićem pak dotad neubicirane crkve Sv. Cecilije obogaćen je korpus dvoapsidalnih crkava, ali lokalitet treba pribrojiti i ruralnoj arhitekturi pulskog agera koja svojom brojnošću svjedoči o izrazitoj gustoći naseljenosti ovoga dijela jadranske obale u antičko doba.⁷⁶

Danas je moguće smjestiti osnivanje naselja Guran u ranosrednjovjekovno razdoblje, u početno razdoblje karolinškog upravljanja Istrom. Činjenica da nije pronađen ni jedan dokaz antičke ili kasnoantičke okupacije lokaliteta na kojemu je izgrađeno naselje, čini se da potvrđuje hipotezu o stvaranju *ex nihilo* naselja Guran.⁷⁷ Ipak, tek će buduća istraživanja naselja, kojeg je zasad tek manji periferni dio otkriven, pokazati da li postoji starija jezgra, odnosno kakva mu je moguća organizacija. Naime, nakon što je sjeverni rub naselja detaljno istražen, nužno je usmjeriti iskopavanja prema središtu naselja. Stoga je već raskršćena veća površina od monumentalnog ulaza prema jugu, kako bi se omogućilo transverzalno dokumentiranje i preciziranje struktura naselja od njegovoga ruba prema centru.

Istovremeno planira se nastavak istraživanja crkve Sv. Cecilije u cilju utvrđivanja postojanje kasnoantičke odnosno ranosrednjovjekovne crkve, ali i potvrde kontinuiteta od kasnoantičke vile do srednjovjekovne crkve, na što upućuju brojni dosad pronađeni ulomci skulpture i druge indicije. Kombinirano proučavanje ova dva lokaliteta moglo bi ponuditi elemente za razumijevanje dva različita modela naseljavanja ovoga prostora u vrijeme ranoga srednjeg vijeka, što je jedan od ciljeva zajedničkoga znanstvenog projekta Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Ženevi.

⁷⁵ O povijesti Vodnjana, vidi u: GHIRALDO 2000.

⁷⁶ MATIJAŠIĆ 1988., str. 27-60. Za recenta istraživanja i otkrića ruralne arhitekture vidi izdanja Hrvatskog arheološkog godišnjaka.

⁷⁷ Time bi se model osnivanja i razvoja naselja razlikovao od, primjerice onoga naselja Banjole, koje je, čini se, nastanjeno u kontinuitetu od antičkog razdoblja, vidi BARADA-MUSTIĆ 2008., 152-156.

LITERATURA:

- ANČIĆ 2000. M. Ančić, Hrvatska u karolinško doba, u : Milošević 2000., vol. I, 70-103.
- BARADA-MUSTAČ 2008. M. Barada, S. Mustač, Sv. Mihovil Banjolski – Preliminarni rezultati istraživanja trobrodne bazilike, u: I. porečki susret arheologa – rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, M. Jurković (ur.), Poreč, 2008., 151-161.
- BROGIOLO-GAUTHIER-CHRISTIE 2000. G. P. Brogiolo, N. Gauthier, N. Christie (ur.), Town and thier territories between late Antiquity and the Early Middle Ages, Leiden-Boston-Köln, 2000.
- BROGIOLO - WARD-PERKINS 1999. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins (ur.), The Idea and the Ideal of the Town between Late Antiquity and the Early Middle Ages, Leiden-Boston-Köln, 1999.
- CARLET 1997. A. R. Carlet, La chiesa di S. Maria a Muggia Vecchia. Una nuova proposta di datazione, AMSI 97, Trieste 1997., 181-184.
- CUSCITO 1984. G. Cuscito, Il ciborio e l'epigrafe del vescovo Maurizio a Cittanova d'Istria, Ricerce religiose del Friuli e dell'Istria III, Trieste, 1984, 111-133.
- DE FRANCESCHI 1939-1940. C. De Franceschi, La toponomastica dell'antico agro polese, AMSI 52, Pula 1939.-1940., 119 - 198.
- DEMO 1996 Ž. Demo, Vukovar, Lijeva bara - ranosrednjovjekovno razdoblje, Split, 1996.
- FRANCOVICH-HODGES 2003. R. Francovich, R. Hodges, From Villa to Village, London, 2003.
- GHIRALDO 2000. C. Ghirardo, „Dignano. Storia.“ In un manoscritto del parroco di Gallesano Giacomo Giacini, Atti CRSR 30, Rovinj 2000., 579-610.
- GIRARDI JURKIĆ 2008. V. Girardi Jurkić, Spoznaje o antičkoj maritimnoj vili na Vižuli kod Medulina (Istraživanja 2006. i 2007. godine), u: I. porečki susret arheologa – rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, M. Jurković (ur.), Poreč, 2008., 89-104.
- JACOBSEN- SCHÄFFER-SENNHAUSER 1991. W. Jacobsen, L. Schäffer, H. R. Sennhauser, Vorromanische Kirchenbauten, Nachtragsband, München, 1991.
- JURKOVIĆ 1995. M. Jurković, Il ciborio di Novigrad (Cittanova d'Istria), HAM 1, Zagreb-Motovun, 1995, 141-149.
- JURKOVIĆ 2000.a. M. Jurković, Arhitektura karolinškog doba, u: MILOŠEVIĆ 2000., vol. I, 164-189.
- JURKOVIĆ 2000.b. M. Jurković, Guran, u: MILOŠEVIĆ 2000., vol. II, 39-41.
- JURKOVIĆ 2002. M. Jurković, Le « maître des chapiteaux de Bale, HAM 8, Zagreb-Motovun, 2002, 349-360.
- JURKOVIĆ 2006. M. Jurković, Monumentalni pejzaž Novigrada nekoć i sad, u: M. Jurković, I. Matječić, J. Zihlerl, Novigradski lapidarij = Lapidario di Cittanova, Novigrad, 2006., 11-18.
- JURKOVIĆ 2009. M. Jurković, La sculpture, u : JURKOVIĆ-CAILLET 2009., 57-101.
- JURKOVIĆ- BASIĆ 2009. M. Jurković, I. Basić, Elites ecclesiastiche e renovatio: tradizioni tardoantiche nell'arte di VIII e IX secolo in Istria, u: Ideologia e cultura artistica tra Adriatico e Mediterraneo Orientale (IV-X secolo). Il ruolo dell'autorità ecclesiastica alla luce di nuovi scavi e ricerche, Atti del Convegno Internazionale, Bologna-Ravenna, 26-29 Novembre 2007, a cura di R. Farioli Campanati, C. Rizzardi, P. Porta, A. Augenti, I. Baldini Lippolis, 2009, 289-302.
- JURKOVIĆ-CAILLET 2007. M. Jurković - J.-P. Caillet (ur.), Vela Gospa près de Bale (Istrie) I, L'église de Velika Gospa près de Bale, vol. I, Zagreb-Motovun, 2007.
- JURKOVIĆ-CAILLET 2009. M. Jurković - J.-P. Caillet (ur.), Vela Gospa près de Bale (Istrie) II, L'église de Velika Gospa près de Bale, vol. II, Zagreb-Motovun, 2009.
- JURKOVIĆ-MARIĆ 2006. M. Jurković, I. Marić, Guran, HAG 2/2005, Zagreb, 2006., 240-242.

- JURKOVIĆ-MARIĆ-BASIĆ 2007.
M. Jurković, I. Marić, I. Basić, Novi fragmenti ambona iz Gurana – prilog opusu “Majstora kapitela iz Bala,” *Peristol* 50, Zagreb, 2007., 7-20.
- JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2007.
M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Guran, *HAG* 3/2006, Zagreb 2007., 229-233.
- JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2008.a
M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Guran – ranosrednjovjekovno naselje i njegove crkve, u: I. porečki susret arheologa – rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, M. Jurković (ur.), Poreč, 2008., 111-123.
- JURKOVIĆ-TERRIER-MARIĆ 2008.b
M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Guran, *HAG* 4/2007, Zagreb 2008., 249-253.
- JURKOVIĆ-MARIĆ-TERRIER 2009.
M. Jurković, I. Marić, J. Terrier, Guran, *HAG* 5/2008, Zagreb 2009., 331-333.
- JUROŠ-MONFARDIN 1995.
F. Juroš-Monfradin, Gočan, u: Istra i sjevernojadranski prostor u ranom srednjem vijeku, Pula, 1995., 116-117.
- LEVAK 2007.
M. Levak, Slaveni vojvode Ivana. Kolonizacija Slavena u Istri u početnom razdoblju franačke uprave, Zagreb, 2007.
- MARUŠIĆ 1963.
B. Marušić, Dva spomenika ranosrednjovjekovne arhitekture u Guranu kod Vodnjana, *Starohrvatska prosvjeta* 8-9, Split, 1963., 121-149.
- MARUŠIĆ 1973-1975.
B. MARUŠIĆ, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, *JZ* 9, 1973-75, 335-350.
- MARUŠIĆ 1974.
B. Marušić, Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom», *Histria Archaeologica*, 5, 1974.
- MATEJČIĆ 1997.
I. Matejčić, Dvije crkve (Sv. Marija Mala kod Bala i Sv. Toma kod Rovinja), *Rijeka-Rovinj*, 1997.
- MATEJČIĆ 2000.a
I. Matejčić, Novigrad, u: MILOŠEVIĆ 2000., vol. 2, str. 42-46.
- MATEJČIĆ 2000.b
I. Matejčić, Poreč, u: MILOŠEVIĆ 2000., vol. 2., str. 56-57.
- MATEJČIĆ- JURKOVIĆ 2002.
I. Matejčić, M. Jurković, *Lapidarij u Balama*, Split, 2002.
- MATIJAŠIĆ, 1998.
R. Matijašić, Ageri antičkih kolonija POLA i PARENTIUM i njihova naseljenost od I. do III. stoljeća, Zagreb, 1988.
- MIHOVILIĆ 2009.
K. Mihovilić, Gropi – Stari Guran. Analiza prapovijesne keramike, *HiArch*, 38-39/2007-2008, Pula 2009., 37-79.
- MIHOVILIĆ-TERŽAN- HÄNSEL 2002.
K. Mihovilić, B.Teržan, B. Hänsel et alii, *Rovinj prije Rima*, Kiel, 2002.
- MILOŠEVIĆ 2000.
A. Milošević (ur.), *Hrvati i Karolinzi*, katalog izložbe, 2 vol., Split 2000.
- MIRABELLA ROBERTI 1936.
M. Mirabella Roberti, *Notiziario archeologico (1935-1936)*, AMSI 48, Pola, 1936., 292-293.
- MIRABELLA ROBERTI 1938.
M. Mirabella Roberti, *Notiziario archeologico (1937-1938, 1939)*, AMSI, 50, Pola, 1938., 239-241.
- OSWALD-SCHÄFFER-SENNHAUSER 1966-1971.
F. Oswald, L. Schäffer, H. R. Sennhauser, *Vorromanische Kirchenbauten, Katalog der Denkmäler bis zum Ausgang der Ottonen*, 3 vol., München, 1966-1971.
- PETRANOVIĆ-MARGETIĆ 1983-1984.
A. Petranović, A. Margetić, *Il placito del Risano*, *Atti Rovigno XIV*, Rovigno 1983-1984., 55-75.
- RIPOLL-ARCE 2000.
G. Ripoll, J. Arce, *The Transformation and End of Roman villae in the West (forth-seventh century): Problemes and Perspectives*, u: BROGIOLO-GAUTHIER-CHRISTIE 2000.
- RUFFIEUX 2006.
Ph. Ruffieux, *La céramique de l'agglomération de Guran en Istrie (Croatie): essai de classification*, *HAM* 12, Zagreb-Motovun 2006., 249-264.
- RUFFIEUX 2008.
Ph. Ruffieux, *La céramique de l'agglomération de Guran en Istrie (Croatie): essai de classification*, *HAM* 14, Zagreb-Motovun 2008, 249-264.

- RUFFIEUX 2010. Ph. Ruffieux, Céramique commune de l'Antiquité tardive découverte sur le site de l'église Sainte-Cécile à Guran en Istrie, HAM 16, Zagreb-Motovun 2010., 247-266.
- SCHIAVUZZI 1908. B. Schiavuzzi, Attraverso l'agro colonico di Pola, AMSI 20, Pula 1908., 91-171.
- STARAC 2006. A. Starac, Dragonera, HAG 2/2005, Zagreb 2006., 195-200.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2010. J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie) : huitième campagne de fouilles archéologiques, HAM 16, Zagreb-Motovun 2010., 233-246.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MARIĆ 2011. J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie) : neuvième campagne de fouilles archéologiques, HAM 17, Zagreb-Motovun 2011., 243-252.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2003.a. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Un nouveau programme de recherche en Croatie: la première campagne de fouilles sur le site de la basilique chrétienne de Guran (Istrie), Genava LI, Genève 2003., 309-316.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2003.b. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs de Guran en Istrie : première campagne de fouilles, HAM 9, Zagreb-Motovun 2003., 433-438.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2004. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie): seconde campagne de fouilles archéologiques, HAM 10, Zagreb-Motovun 2004., 267-282.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2005. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): troisième campagne de fouilles archéologiques, HAM 11, Zagreb-Motovun 2005., 325-341.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2006. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Quatrième campagne de fouilles archéologiques, HAM 12, Zagreb-Motovun 2006., 253-270.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2007. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Cinquième campagne de fouilles archéologiques, HAM 13/2, Zagreb-Motovun 2007., 393-410.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2008. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Les sites de l'église Saint-Simon, de l'ancienne agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Sixième campagne de fouilles archéologiques, HAM 14, Zagreb-Motovun 2008., 231-248.
- TERRIER-JURKOVIĆ-MATEJČIĆ 2009. J. Terrier, M. Jurković, I. Matejčić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): septième campagne de fouilles archéologiques, HAM 15/2, Zagreb-Motovun 2009., 367-376.
- VALENTI 2004. M. Valenti, L'insediamento altomedievale nelle campagne toscane. Paesaggio, popolamento e villaggi tra VI e X secolo, Firenze, 2004.
- VOLPE-TURCHIANO 2005. G. Volpe, M. Turchiano (ur.), Paesaggi e insediamenti rurali in Italia Meridionale fra Tardo Antico e Altomedioevo, Atti del Primo Seminario sul Tardo Antichità e l'Altomedioevo in Italia Meridionale, Bari, 2005.

SAŽETAK

AGGLOMÉRATION HAUT-MÉDIÉVALE DE GURAN

Miljenko JURKOVIĆ
 Jean TERRIER
 Iva MARIĆ

L'ancienne agglomération de Guran localisée dans le sud de l'Istrie fait l'objet de fouilles archéologiques depuis plusieurs années. Cette recherche est placée sous la responsabilité du Centre international de recherches pour l'Antiquité tardive et le Moyen Âge de l'Université de Zagreb, du Département des sciences de l'antiquité de l'Université de Genève, et du Service cantonal d'archéologie de Genève. Axée initialement sur l'étude et l'analyse de deux églises dont les ruines furent mises au jour dans la première moitié du XXe siècle, cette recherche s'attelle désormais à l'exploration d'un territoire étendu - permettant d'intégrer ces édifices religieux dans un contexte élargi - au centre duquel se trouvent les vestiges d'une agglomération médiévale fortifiée.

Les résultats obtenus à ce jour permettent de suivre partiellement l'évolution de cet ensemble depuis sa fondation à l'époque carolingienne jusqu'à son abandon vers la fin du Moyen Âge. Les campagnes de fouilles mirent au jour une grande partie du front nord de son enceinte ainsi qu'un ensemble de bâtiments édifiés à l'intérieur de ses limites. Les fondations d'une porte monumentale aménagée dans l'enceinte furent dégagées et une construction sans doute destinée au contrôle de cet accès fut identifiée à proximité. Les datations obtenues à partir d'analyses au radiocarbone effectuées dans les premières couches d'occupation indiquent une fondation du site au VIIIe-IXe siècle déjà. Deux dernières campagnes ont été consacrées à la poursuite du dégagement d'un ensemble de bâtiments formant deux ailes perpendiculaires à l'est de la porte de l'enceinte. Ainsi, dès le XIVe siècle on assiste à une profonde mutation de l'organisation des constructions avec une densification du bâti qui se pose désormais contre l'enceinte. La porte monumentale est définitivement condamnée et un nouvel accès, qui ne semble pas être doté de défenses particulières, ainsi qu'une route sont aménagés à l'est de cet ensemble qui subira plusieurs agrandissements et modifications jusqu'à son abandon vers la fin du Moyen-âge. C'est cette mutation de l'habitat qu'il faudra tenter de saisir sur une plus grande échelle en élargissant le champ de nos investigations à l'ensemble de l'agglomération. Parallèlement, l'étude du matériel céramique et des rares objets découverts est en cours, les résultats obtenus permettant déjà de constater une grande continuité dans la répartition chronologique du matériel, certaines formes étant présentes des niveaux anciens aux phases plus tardives. Cela pourrait également fournir une aide précieuse pour la compréhension des différentes fonctions des espaces fouillés.

Cet article présente de façon systématique les résultats obtenus lors des fouilles de l'agglomération, mais aussi les nombreuses questions encore en suspens concernant la chronologie, la fonction, l'organisation ou encore le développement des constructions édifiées à l'intérieur de l'enceinte, auxquelles nous espérons pouvoir répondre en étendant et approfondissant nos fouilles. A ce jour, nous pouvons cependant d'ores et déjà considérer les travaux réalisés à Guran comme exemple unique d'étude visant à suivre l'installation d'une communauté dans un contexte rural au cours du IXe siècle, cela en relation avec la fondation des églises associées à cet établissement - basilique à trois nefs, Saint-Simon et Sainte-Cécile - dont les résultats des fouilles sont aussi sommairement présentés.